

XXI ASRDA AQSh TASHQI SIYOSATINING YANGI YO'NALISHLARI

Rahmatullayev Shohruh Bahromovich

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti

2-bosqich magistratura talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asrda AQSh tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari va ularning prezidentlar almashinuvi fonida evolyutsiyasi tahlil qilinadi. G.Bush, B.Obama, D.Trump (ikkita muddatda) va J.Bayden ma'muriyatlarining tashqi siyosiy kurslari qiyosiy tarzda ko'rib chiqiladi. Maqolada terrorizmga qarshi kurashdan global strategik raqobatga o'tish, xalqaro ittifoqlar va institutlarga yondashuvdagi o'zgarishlar, Xitoy va Rossiya bilan munosabatlar, hamda Yevropaning strategik avtonomiyaga intilishi kabi muhim masalalar tadqiq etiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, turli prezidentlar turlicha yondashuvlarni qo'llasalar-da, AQSh tashqi siyosatining umumiy strategik maqsadi - global yetakchilikni saqlab qolish va milliy manfaatlarni himoya qilishdan iborat.

Kalit so'zlar: AQSh tashqi siyosati, prezidentlik doktrinalari, «America First», transatlantik munosabatlar, NATO, Xitoy bilan raqobat, Ukraina inqirozi, Yevropa strategik avtonomiyasi, geosiyosiy raqobat, global yetakchilik.

Аннотация: В данной статье анализируются основные направления внешней политики США в XXI веке и их эволюция в периоды президентства разных стран. Сравнительно рассматриваются внешнеполитические курсы администраций Дж. Буша-младшего, Б. Обамы, Д. Трампа (два срока) и Дж. Байдена. В исследовании рассматриваются ключевые вопросы, включая переход от борьбы с терроризмом к глобальной стратегической конкуренции, изменения в подходах к международным альянсам и институтам, отношения с Китаем и Россией, а также стремление Европы к стратегической автономии. Исследование показывает, что, несмотря на различные подходы в разные периоды президентства, главной стратегической целью внешней политики США остается сохранение глобального лидерства и защита национальных интересов.

Ключевые слова: внешняя политика США, президентские доктрины, «Америка прежде всего», трансатлантические отношения, НАТО, конкуренция с Китаем, украинский кризис, европейская стратегическая автономия, геополитическая конкуренция, глобальное лидерство.

Abstract. This article analyzes the main directions of U.S. foreign policy in the 21st century and their evolution through successive presidencies. The foreign policy courses of the G. W. Bush, B. Obama, D. Trump (two terms), and J. Biden administrations are examined comparatively. The study addresses key issues including the transition from counterterrorism to global strategic competition, shifts in approaches to international alliances and

institutions, relations with China and Russia, and Europe's pursuit of strategic autonomy. The research demonstrates that, despite varying approaches across different presidencies, the overarching strategic objective of U.S. foreign policy remains the preservation of global leadership and the protection of national interests.

Keywords: *U.S. foreign policy, presidential doctrines, America First, transatlantic relations, NATO, competition with China, Ukraine crisis, European strategic autonomy, geopolitical competition, global leadership.*

KIRISH

XXI asrda AQSh tashqi siyosati terrorizm, kiberxavfsizlik va global iqtisodiy raqobat kabi murakkab, transmilliy tahdidlarga qarshi kurashishga yo'naltirilgan. Asosiy yo'nalishlar doimiy harbiy mojarolardan bosqichma-bosqich voz kechib, diplomatiyani ustuvorlashtirish, ittifoqlarni mustahkamlash, Xitoy kabi raqiblar bilan strategik raqobatni boshqarish hamda iqlim o'zgarishi muammolariga qarshi kurashishni o'z ichiga oladi. 11-sentabr voqealaridan keyingi strategiyalar harbiy aralashuvdan ko'ra inson qadr-qimmati, ijtimoiy adolat va diplomatiyani ustuvorlashtirish yo'nalishida evolyutsiyalandi.

Yirik davlatlar bilan geosiyosiy raqobatga e'tibor kuchaydi, ayniqsa Osiyo-Tinch okeani mintaqasida faoliyat kengaya bordi, shu bilan birga Rossiya va Xitoy bilan munosabatlarni boshqarish muhim yo'nalishga aylandi. Kiberxavfsizlik, xalqaro terrorizm, pandemiyalar va ekologik barqarorlik kabi omillar asosiy tahdidlar sifatida ko'rilib, an'anaviy davlat-markazli mudofaa yondashuvlaridan kengroq xavfsizlik konsepsiyasiga o'tila boshlandi.

Mazkur muammo hamda unga yaqin bo'lgan boshqa masalalar tarixiy va siyosiy fanlarda dolzarb hisoblanib, G'arb va mahalliy mutaxassislar tomonidan tizimli ravishda o'rganib kelinmoqda. AQSh tashqi siyosatining dolzarb jihatlari, xususan xavfsizlik va mudofaa masalalariga F.Zakariya, D.Larison, J.Karafano, J.Fridman, P.Miller, J.Goldberg, B.Pozen, J.Gryunshtayn va boshqalarning ishlari bag'ishlangan.

AQSh tashqi siyosatini shakllantirish vositalaridan biri prezidentlik doktrinalari hisoblanadi. Prezidentning Milliy xavfsizlik strategiyasidan farqli o'laroq, prezidentlik doktrinalari qisqa va ixcham tarzda ifodalanadi hamda asosan prezident tashqi siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlariga qaratiladi. Doktrinalar ko'pincha AQSh prezident administratsiyasining tashqi siyosiy ustuvorliklarini ifodalovchi ommaviy bayonotlar majmuasidan iborat bo'ladi.

D. Trampning AQShning 45-prezidenti sifatida saylanishi amerikalik saylovchilarning Vashington siyosiy elitesidan chuqur noroziligini aks ettirdi. Uning tashqi siyosiy ustuvorliklari AQShning bir tomonlama yondashuviga asoslangan

bo'lib, B. Obamaning BMT va xalqaro institutlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan sa'y-harakatlaridan keskin farq qiladi. D. Tramp boshqa respublikachilar singari harbiy qat'iyatni diplomatiyaga nisbatan ustun qo'ydi.

Tadqiqotchi M. Anton Trampning tashqi siyosiy kursini ifodalovchi "America first" iborasini quyidagicha ta'riflaydi: "Keling, har birimiz o'z davlatimiz manfaatlarini birinchi o'ringa qo'yaylik... va bundan uyalmaylik". J. Shapiro va J. Fridman D. Tramp doktrinasining asosiy g'oyalarini quyidagicha ajratib ko'rsatdilar: avvalgi Amerika prezidentligi davrida alyanslarning roli ortiqcha baholangan; savdo munosabatlari birinchi navbatda Amerikaga foyda keltirishi kerak; "qat'iy ko'p tomonlama yondashuv" Sovuq urush tugagan davrdagi kabi ahamiyatga ega emas.

Kongress tadqiqot xizmati D. Trampning prezidentligi natijalarini quyidagicha ta'riflaydi: «...ma'muriyatning "America first" shiori, milliy suverenitetga urg'u berishi, tashqi siyosatda AQShning yangi rolini shakllantiradi - bu rol global yetakchilikdan ixtiyoriy ravishda chekinish, ko'proq yagona yo'nalishlilikka tayanish, xalqaro yoki ko'p tomonlama institutlar orqali ishlashga moyil emaslik, alyanslarning AQSh uchun qiymatiga nisbatan skeptik qarash bilan tavsiflanadi».

D. Tramp doktrinasining ko'pgina qarorlari navbatdagi prezident J. Bayden ma'muriyati tomonidan qayta ko'rib chiqildi - bu uning lavozimga kirishidan so'ng deyarli darhol Parij iqlim kelishuviga va JSST ga qayta qo'shilishini e'lon qilganida yaqqol namoyon bo'ldi. Prezidentning "America is back" degan bayonoti barchaning e'tiborini tortdi.

Biroq Prezident o'ta murakkab sinovlar davriga duch keldi: 2021-yil 6-yanvardagi Kapitoliyga bostirib kirish, 2022-yilning 24-fevraldagi Rossiyaning Ukrainaga bosqini. J. Bayden bu tarixiy lahzani demokratiya va avtokratiya o'rtasidagi raqobat sifatida ta'rifladi. Ko'plab hollarda demokratiyaning "axloqiy qudrati"ni himoya qilish J. Bayden tashqi siyosatining markaziy prinsipi bo'lib qoldi.

Ukrainaga og'ir tanklar yetkazish masalasidagi bahslar alyansni boshqarishdagi murakkabliklarni yaqqol ko'rsatdi. Germaniya o'z "Leopard" tanklarini Ukrainaga yetkazishdan bosh tortdi; Buyuk Britaniya esa "Challenger II" tanklarini yetkazib Yevropada yetakchilikni ta'minlashga urindi, biroq AQSh aralashmaguncha bu muammoni hal qilishning iloji yo'q edi. Nihoyat AQSh ham "Abrams" tanklarini yetkazishini e'lon qilganda Berlin qiyin vaziyatdan chiqdi. Norasmiy ravishda bo'lsa-da, J. Bayden ma'muriyatining yetakchiligi yevropaliklarni AQShga ko'proq bog'liq qilib qo'ydi.

Yevropaning strategik avtonomiyasi haqidagi fransuz konsepsiyasiga Markaziy Yevropaliklar shubha bilan qaraydilar: ular buni AQShning Yevropadagi xavfsizlik rolini kamaytirishga qaratilgan urinish sifatida baholaydilar. Fransiya va Germaniya

ham o'z Markaziy Yevropa hamkorlariga bo'lgan ishonchini yo'qotdi. Bayden davrida AQSh rahbariyati ushbu nizolarni yashirishga muvaffaq bo'lib kelayotgan edi, ammo bu qaramlikni yanada kuchaytirdi.

2025-yildan boshlab D. Trampning yana prezidentlikka qaytishi bilan AQSh tashqi siyosatida "America First" tamoyili yana markaziy o'ringa chiqdi, bu safar "Make America Great Again" shiori ostida. Tramp tashqi siyosatining asosini milliy manfaatlarni maksimal darajada himoya qilish tashkil etadi - bu yondashuv xalqaro hamkorlikdan ko'ra AQSh iqtisodiy va siyosiy manfaatlarini ustun qo'yishga qaratilgan.

Xitoy bilan raqobat yana keskinlashdi: savdo urushlari va boj tariflari oshirildi, sun'iy intellekt va chiplar ishlab chiqarish sohasidagi texnologik raqobatga kirishildi. NATO va boshqa ittifoqlarga nisbatan tanqidiy yondashuv saqlanib qolmoqda - a'zolardan ko'proq moliyaviy hissa talab qilinmoqda. Immigratsiyani keskin cheklash, energetika mustaqilligini kuchaytirish va global tashkilotlarga skeptik munosabat ham Tramp tashqi siyosatining asosiy xususiyatlari bo'lib qolmoqda.

XXI asrda AQSh tashqi siyosati turli prezidentlar davrida o'ziga xos yo'nalishlar bilan rivojlandi. G. Bush davri ko'proq harbiylashuv va "oldini olish zarbasi" strategiyasi bilan xarakterlanadi. B. Obama diplomatiya va ko'p tomonlama hamkorlikni kuchaytirishga harakat qildi. D. Tramp tashqi siyosati globalizm va xalqaro institutlarga nisbatan skeptik yondashuvni kuchaytirib, proteksionizm va milliy manfaatlarni ustuvor qo'ydi. J. Bayden AQShning an'anaviy ittifoqlarini tiklash va ko'p tomonlama diplomatiyani qayta jonlantirishga harakat qildi.

Umuman olganda, XXI asrda AQSh tashqi siyosati quyidagi asosiy tendensiyalar bilan tavsiflanadi: xavfsizlik va terrorizmga qarshi kurashdan global raqobatga o'tish; diplomatiya va harbiy kuch o'rtasidagi muvozanatning o'zgarishi; Xitoy bilan strategik raqobatning kuchayishi; global institutlar va milliy manfaatlar o'rtasidagi ziddiyat.

Xulosa

Shunday qilib, turli prezidentlar turlicha yondashuvlarni qo'llagan bo'lsalar-da, ularning barchasi AQShning global yetakchilik mavqeini saqlab qolish va milliy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan yagona strategik maqsad atrofida birlashadi. AQSh tashqi siyosatining siklik ravishda globalizm va milliylik o'rtasida tebranishi XXI asrning muhim xususiyatlaridan biri bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. The New York Times. Afghanistan's Marshall // The New York Times.2020.
2. Zakaria, F. The Post-American World. New York: W. W. Norton & Company, 2008. 292 p.
3. Larison, D. Illusions of Influence: The American Military in the Middle East // The American Conservative. 2013.
4. Carafano, J. J. Winning the Long War: Lessons from the Cold War for Defeating Terrorism and Preserving Freedom. - Washington, D.C.: The Heritage Foundation, 2005.
5. Friedmann, J. Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action. - Princeton: Princeton University Press, 1987. - 512 p.
6. Miller, P. D. American Grand Strategy and the Future of U.S. Leadership // Survival. - 2014. - Vol. 56, No. 5. - pp. 7-30.
7. Goldberg, J. Liberal Fascism: The Secret History of the American Left. - New York: Doubleday, 2008. - 512 p.
8. Posen, B. R. Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy. - Ithaca: Cornell University Press, 2014. - 240 p.
9. Greenstein, J. Managing U.S. National Security Strategy in a Changing World // Washington Quarterly. - 2016. - Vol. 39, No. 3. - pp. 45-62.
10. Потехін О. В. США в сучасних міжнародних відносинах: стратегічні пріоритети. Київ: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2008. 320 с.
11. Копійка В. В. Зовнішня політика США: теорія і практика. Київ: Знання, 2010. 415 с.
12. Городня Н. Д. США у глобальній політиці безпеки. Київ: Київський університет, 2012. 280 с.
13. Рижков М. М. Американська стратегія національної безпеки в ХХІ столітті // Політичні дослідження України.2015. - №2. С. 45-63.
14. Погорська І. І. США та трансформація системи міжнародної безпеки. Київ: НІСД, 2011. 310 с.
15. Федуняк С. Г. Американська зовнішня політика і глобальні виклики // Стратегічні пріоритети. 2013. №1. С. 52-67.
16. Толстов С. В. США: зовнішньополітична стратегія в умовах глобальної нестабільності. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, 2014. 360 с.
17. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Vivat, 2015. 320 с.

18. Pew Research Center. Public Uncertain, Divided Over America's Place in the World. May 5, 2016.
19. Fisher, M. What Is Donald Trump's Foreign Policy? // The New York Times. November 16, 2016.
20. Smith, T. The End of American Liberal Exceptionalism? // International Security Studies Forum (ISSF). March 30, 2017.
21. Rogin, J. GOP Leaders Can Follow Reagan or Trump, but Not Both // The Washington Post. November 12, 2020.
22. Foerster, S., & Raymond, R. Balanced Internationalism: 5 Core Principles to Guide U.S. National Security Policy // The National Interest. July 31, 2016.
23. Resnick, E. Donald Trump's «Exceptional» Foreign Policy // Observer Research Foundation. October 21, 2020.